

কম হোৱাৰ লগতে এনে সামগ্ৰী উৎপাদনীয় ক্ষেত্ৰত ক্ৰমহাসমান উৎপাদন বিধি প্ৰযোজ্য হয়। পুনৰ পিচপৰা সমাজ ব্যৱস্থাত অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ আৰু কিছুমান সামাজিক নীতি-নিয়মৰ বাবে উদ্যোগসমূহ গঢ় লৈ উঠাত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি হয়। কিন্তু উন্নত দেশৰ উদ্যোগীক উৎপাদনসমূহ সাধাৰণতে আমদানিৰ প্ৰতি চাহিদা স্থিতিস্থাপকতা স্থিতিস্থাপক আৰু অনুন্নত অৰ্থনীতিৰ জনমানসত অধিক আকৰ্ষিত হোৱাত আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যৰ ফলাফলত অনুন্নত অৰ্থনীতিৰ পৰিশোধৰ ভাৰসাম্যহীনতাই দেখা দিয়াত দেশৰ দুস্প্ৰাপ্য বৈদেশিক মুদ্ৰাৰ ভাণ্ডাৰ আমদানিৰ বাবদ খৰছ কৰিব লগাত পৰে। ফলত দেশত বৈদেশিক মুদ্ৰাৰ নাটনি ঘটিব পাৰে। সেইবাবে দেশৰ বাবে দুস্প্ৰাপ্য বৈদেশিক মুদ্ৰাৰ ভঁৰাল যাতে অলাগতিয়াল বিলাসী সামগ্ৰীৰ আমদানিত খৰচ কৰিব লগা নহয় তাৰ বাবে আমদানিৰ ওপৰত উচ্চ হাৰত শুল্ক আৰোপন বা আমদানি নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰি লগা হয়।

3.10 বাণিজ্য নিয়ন্ত্ৰণৰ উপায় বা পদ্ধতি (Method of Trade Protection) : আমি ইতিমধ্যে আলোচনা কৰিছোঁ যে আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যত প্ৰতিবন্ধকতা সৃষ্টি কৰা উপাদানসমূহক দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পৰা যায়। সেইয়া হ'ল (১) স্বাভাৱিক প্ৰতিবন্ধকতা আৰু (২) মানৱীয় সৃষ্টি প্ৰতিবন্ধক। পৰিবহন ব্যয়ক আমি আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যৰ স্বাভাৱিক প্ৰতিবন্ধক আখ্যা দিব পাৰো। আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যত দ্ৰব্য সামগ্ৰী আমদানি-ৰপ্তানি কৰা দেশ দুখনৰ মাজৰ দূৰত্ব যিমানে বেছি হয় পৰিবহন ব্যয়ো সিমানে উচ্চ হয় আৰু দ্ৰব্যৰ দাম বৃদ্ধিয়ে সামগ্ৰীৰ আমদানি-ৰপ্তানিৰ পৰা লাভ সৃষ্টিৰ বিপৰীতে লোকচানৰ পৰিমাণহে বঢ়ায়। এনে হ'লে আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্য নিজে নিজেই সংৰক্ষিত হয়।

আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যৰ দ্বিতীয় প্ৰতিবন্ধক হ'ল মানৱীয় প্ৰতিবন্ধক। আমি সাধাৰণতে মানৱীয় প্ৰতিবন্ধকসমূহকে বাণিজ্য নিয়ন্ত্ৰণৰ উপায় বা পদ্ধতি বুলি গণ্য কৰোঁ। মানুহৰদ্বাৰা সৃষ্টি কৰা বাণিজ্য নিয়ন্ত্ৰণৰ উপায়সমূহক মুঠতে দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। এই ভাগ দুটা হৈছে (১) শুল্ক প্ৰতিবন্ধক (Tariff Barrier) আৰু (২) অনা শুল্ক প্ৰতিবন্ধক (Non-Tariff Barrier)। তলত এই বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল।

1. শুল্ক প্ৰতিবন্ধক (Tariff Barrier) : কোনো এখন দেশে বৈদেশিক বাণিজ্য নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ প্ৰধান আহিলা হ'ল শুল্ক আৰোপ। দেশ এখনে যেতিয়া

নিজ দেশৰ আমদানি আৰু ৰপ্তানিৰ ওপৰত কৰ আৰোপ কৰে তেতিয়া তেনে কৰকে শুল্ক বুলি কোৱা হয়। সাধাৰণতে ৰপ্তানিৰ ওপৰত ধাৰ্য্য কৰা শুল্কতকৈ আমদানিৰ ওপৰত ধাৰ্য্য কৰা শুল্ক বাণিজ্য নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত বেছি ফলপ্ৰসূ হয়। গতিকে শুল্ক বুলি ক'লে সাধাৰণতে আমদানিৰ ওপৰত আৰোপ কৰা কৰৰ কথাহে বুজা যায়। দেশৰ আমদানিৰ ওপৰত শুল্ক আৰোপ কৰিলে দেশৰ আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ মূল্যৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে। একেদৰে দেশৰ ৰপ্তানিকৃত সামগ্ৰীৰ ওপৰত শুল্ক আৰোপ কৰিলে ৰপ্তানিযোগ্য সামগ্ৰীৰো মূল্য পৰিৱৰ্তন হয়। উদাহৰণস্বৰূপে যদি দেশখনে কোনো এবিধ আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ ওপৰত উচ্চ হাৰত শুল্ক আৰোপ কৰে তেনে দেশত সামগ্ৰী বিধৰ দাম বাঢ়ি চাহিদা কমিব। গতিকে আমদানিৰ পৰিমাণ কম হ'ব। আন্তৰ্জাতিক বাণিজ্যত বাণিজ্যিক সংৰক্ষণৰ আহিলা হিচাপে আমি তিনি প্ৰকাৰৰ শুল্ক আৰোপ কৰা দেখা পাওঁ। সেইয়া হ'ল—

(i) বিশেষ শুল্ক (Special Tariff) : যেতিয়া কোনো এখন দেশে আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ ওপৰত এক নিৰ্দিষ্ট হাৰত আমদানি শুল্ক আৰোপ কৰে তেতিয়া তাক বিশেষ শুল্ক বোলা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে যদি দেশ এখনে আমদানিকৃত দ্ৰব্য এবিধৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতি কুইণ্টলত 100 টকাকৈ শুল্ক আৰোপ কৰে তেতিয়া এনে শুল্কক বিশেষ শুল্ক বোলা হয়।

(ii) মূল্য পৰিমিত শুল্ক (Advalorem Tariff) : যেতিয়া কোনো এখন দেশে আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ পৰিবহন ব্যয়সহ মুঠ মূল্যৰ ওপৰত শতাংশ হাৰত কৰ আৰোপ কৰে তাকে মূল্য পৰিমিত শুল্ক বোলা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে কোনো এখন দেশে আমদানিকৃত টি.ভি. (T.V.)ৰ মূল্যৰ ওপৰত 200 শতাংশ আমদানি শুল্ক আৰোপ কৰিব পাৰে। তেতিয়া তেনে শুল্ককে মূল্য পৰিমিত শুল্ক বোলা হ'ব।

(iii) বঢ়াটুটা নিৰিখৰ শুল্ক (Sliding Scale Tariff) : সাধাৰণতে আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ ওপৰত এই প্ৰকাৰ শুল্ক আৰোপ কৰা হয়। যদি কিবা কাৰণত আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ দাম বৃদ্ধি পায় তেতিয়া এনে শুল্কৰ পৰিমাণো বৃদ্ধি কৰা হয়। অন্যহাতেদি আমদানিকৃত সামগ্ৰীৰ দাম কমি গ'লে শুল্ক আৰোপনো কমকৈ কৰা হয়। কেতিয়াবা-কেতিয়াবা আকৌ আমদানিকৃত